

Nr 6.

Ankom till riksdagens kansli den 15 mars 1915 kl. 4 e. m.

Första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 6, i anledning av herr Ingeströms motion, nr 42, om skrivelse till Konungen med begäran om utredning och förslag beträffande åtgärder från statens sida till främjande av landsbygdens förseende med elektrisk kraft.

I en inom första kammaren väckt motion, nr 42, som hänvisats till behandling av kammarens andra tillfälliga utskott, har herr Ingeström hemställt, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning om och för riksdagen framlägga förslag till de åtgärder, som från statens sida kunna vara erforderliga och lämpliga för främjandet av landsbygdens förseende med elektrisk kraft. *Motionen.*

Till stöd för denna hemställan har motionären åberopat två likalydande motioner vid 1914 års första riksdag, nr 77 i första kammaren och nr 248 i andra kammaren, vilka motioner på grund av riksdagens upplösning icke blevo slutbehandlade. Beträffande motiveringen får utskottet hänvisa till såväl sistnämnda två motioner som ock till nu ifrågasvarande motion.

Att den elektriska kraften kommer till allt vidsträcktare användning på skilda områden är uppenbarligen av stor nationalekonomisk betydelse för vårt land. Vad som kan göras för att befordra ett raskare *Utskottets yttrande.*

utbyggande av våra svenska vattenfall och en allt vidare fördelning av deras kraft till underlättande av det produktiva arbetet bör därför äga anspråk på statsmakternas stöd.

I första hand kunna städerna och stadsliknande samhällen och den där befintliga industrien med fördel utnyttja den elektriska energien såsom drivkraft och för belysningsändamål m. m. Men även för den glezare befolkade landsbygden, för jordbruket och dess binäringar, hantverk och hemslöjd å landet bör möjlighet beredas att i större omfattning än hittills kunna få använda elektrisk kraft.

Detta kan, såsom verkställd beräkning visar, ske utan intrång på städernas och den större industriens behov av energi, enär för landsbygdens elektrifiering, även om denna skulle bliva mera allmän, endast erfordras någon procent av tillgänglig krafttillgång. Lämpligast och billigast kan utgreningen av kraftledningsnät till landsbygden ske från större samhällen och industricentra, så att i detta avseende en för bägge parterna gynnsam samverkan kan åstadkommas mellan industri och jordbruk.

I mån som jordbrukets produktionskostnader stegras genom arbetskraftens fördyrande och svårigheten att erhålla tillräcklig sådan, är det ett livsvillkor för vår modernäring att i allt större omfattning kunna betjänas av maskin- och motordrift, vartill den elektriska kraften lämpar sig framför andra kraftkällor. Det må härvid framhållas den betydligt mindre risken för eldfara vid användning av elektrisk kraft för tröskning m. m. och den stora fördel i övrigt elektrisk belysning i boningshus, stall och lador erbjuder. Den särskilda trevnad, som elektrisk motordrift och belysning föra med sig, har ock utan tvivel, såsom motionären framhållit, sin sociala betydelse för landsbygdens befolkning. Den mindre industrien, hantverket och hemslöjden å landsbygden skulle ock med fördel kunna tillgodogöra sig denna lätthanterliga kraft samt därmed vinna ökad utveckling och ekonomisk bärighet.

Utskottet, som delar motionärens uppfattning att från statsmakternas sida intet bör underlåtas för främjandet av att den elektriska kraften må kunna mera allmänt komma till användning även på landsbygden för tillgodoseende av jordbrukets och den smärre industriens behov, vill i detta sammanhang erinra om, vad hittills i detta syfte från statens sida åtgjorts.

Med anledning av en i riksdagen av herr E. A. Nilson m. fl. väckt motion, aflät riksdagen den 28 mars 1907 en skrivelse till Kungl.

Maj:t med anhängan, att Kungl. Maj:t måtte låta föranstalta om utredning, på vilket sätt betryggande garantier för kontraktsevenligt åtnjutande av elektrisk energi skulle kunna genom lagstiftning eller eljest beredas av nämare av sådan energi, samt i den mån riksdagens medverkan till lagstiftning i ämnet erfordrades, för riksdagen framlägga det förslag, var till utredningen kunde giva anledning. På grund av denna riksdagsskrivelse uppdrog Kungl. Maj:t den 22 juni 1911 åt en kommitté *dels* att utarbeta förslag till tryggnad av avnämarnes rätt till kontraktsevenligt åtnjutande av elektrisk kraft, *dels ock* att verkställa utredning, huruvida och på vad sätt priset på elektrisk kraft, som distribuerades till allmänheten, måtte kunna av offentlig myndighet regleras, samt, därest denna utredning därtill gäve anledning, framlägga förslag i ämnet. Den 19 oktober 1911 uppdrog Kungl. Maj:t åt samma kommitté att ävenledes verkställa utredning, huruvida och i vilken omfattning samt under vilka villkor den koncessionslagstiftning, utöver vad för närvarande gällde och av kommitténs tidigare uppdrag tilläventyrs föranleddes, borde införas med avseende å kraftkällor, kraftstationer eller kraftledningar, avsedda för distribution till allmänheten av elektrisk energi. I enlighet med nämnda uppdrag har kommittén i dagarna till Kungl. Maj:t överlämnat förslag med tillhörande motiv till *dels lag, innefattande vissa bestämmelser, i syfte att trygga rätt till elektrisk kraft, dels lag om ändrad lydelse av 3 § i lagen den 24 maj 1895 angående vad till fast egendom är att hänföra, dels ock lag om ändrad lydelse av 107 § utsökningslagen* samt *utlåtande och utredning i fråga om reglering av priset på elektrisk kraft, som distribueras till allmänheten.*

Genom det utredningsarbete, berörda kommitté sålunda åstadkommit, torde flertalet av de önskemål, vilka av motionären framställt, hava bragts närmare sitt förverkligande.

Genom kommittéförslagens stadgande, att kraftledningarna bliva tillbehör till kraftstationerna samt att ledningsnäten kunna belånas, kan den fördelen vinnas, att för kraftbolagen erbjudas större möjligheter att anskaffa billigare kapital, varigenom avgifterna för den elektriska kraften skulle kunna nedbringas till fördel för abonnenterna. Likaledes har kommittén, genom det framlagda förslagens bestämmelser angående rätt till inteckning för avtal i kraftanläggningar, sökt trygga avnämarnes rätt till kontraktsevenligt åtnjutande av kraft.

I sin utredning rörande prisreglering av elektrisk kraft har kommitténs majoritet trots sig finna, att varken i hittills vunnen erfarenhet

eller med hänsyn till den sannolika utvecklingen, några vägande skäl tala för åtgärder i syfte att genom lag- eller koncessionsbestämmelser åstadkomma ett ingripande i eller kontroll av de elektriska kraft-distributionsföretagens ekonomiska förhållanden. Gentemot denna uppfattning hava tre reservanter gjort gällande, att vissa inskränkningar böra åläggas nämnda företag för reglering av kraftprisen, och hava för den skull föreslagit bestämmelser om koncession för elektriska anläggningar, om taxor för mindre förbrukare likasom stadganden om bestämmande i vissa fall av pris å elektrisk kraft.

Utskottet, som saknat anledning att inlåta sig på principfrågan om reglering genom offentlig myndighet av priset på elektrisk kraft, har inhämtat, att priset på den elektriska kraft, som för närvarande av staten tillhandahålles till förbrukning i mindre omfattning för belysning eller uppvärmning eller för drivkraft till småindustri, hantverk eller lantbruk, med nuvarande anslutning till distributionsledningarna, snarare understiger än överstiger självkostnadspriset, och lärer staten även framdeles komma att till nämnda konsumenter leverera kraft till sådant pris. De enskilda kraftbolagen torde också i allmänhet hittills hava lämnat kraft för dessa ändamål till låga priser.

Ett ingalunda oviktigt arbete för främjande av i motionen angivna syftemål har vattenfallsstyrelsen utfört. Enligt dess instruktion åligger det styrelsen att »föreslå samt efter Kungl. Maj:ts därtill erhållna be-myndigande vidtaga åtgärder, ägnade att främja tillgodogörandet av vattenkraften inom landet». I enlighet härmed har styrelsen redan under ett flertal år levererat kraft icke endast för storindustrien utan jämväl till det större lantbruket samt medelstora och mindre kraftkonsumenter å landsbygden inom Trollhätte kraftverks avsättningsområde, och styrelsen har därjämte sedan någon tid tillbaka, för att mera allmänt kunna förse det mindre lantbruket med kraft, verkat för bildande av andelsföreningar å landsbygden inom nämnda kraftverks avsättningsområde för ernående av lämpliga mellanhänder för ombesörjande av detaljdistribution bland mindre förbrukare. Styrelsen, som, enligt vad av årets statsverksproposition framgår, begärt betydande anslag för utförande av distributionsanläggningar jämväl vid Porjus och Älvkarleby, har också utarbetat en fullständig plan till fördelningsanläggningar för jordbruk samt småindustri och hantverk å landsbygden inom Älvkarlebyverkets avsättningsområde, omfattande avsevärda delar av landskapen Uppland, Gästrikland, Västmanland och Södermanland.

I fråga om dessa distributionsanläggningar, i vad desamma avse Älvkarlebyverkets avsättningsområde, anför vattenfallsstyrelsen bland annat följande:

»Det synes vara mycket svårt för konsumenterna å landsbygden att anskaffa det kapital, som erfordras för fördelningsnäten därstädes, i fall kraften tillhandahålles enbart vid matarpunkter, som äro relativt långt avlägsna från varandra. Många skäl tala för, att vattenfallsstyrelsen, utan att dock i regeln befatta sig med den rena detaljdistributionen, framdrager kraftledningar till ett större antal matarpunkter, i vilket fall nämligen vattenfallsstyrelsen har lättare att från dessa tillgodose alla kraftbehov och distributionen av kraften kan försiggå på det mest planmässiga sätt.

Vattenfallsstyrelsen kommer att under innevarande år framlägga ett fullständigt projekt över fördelningsanläggningar för jordbruk samt småindustri och hantverk å landsbygden inom Älvkarlebyverkets avsättningsområde. Enligt detta projekt skulle från ovan nämnda huvudmatarpunkter i Gävle, Älvkarleby, Tierp m. fl. orter utgrenas ett nät av 20,000 volts »bygdelinjer», till vilket skulle anslutas ett 150-tal tertiära transformatorstationer. I tertiärstationerna skulle kraften nedtransformeras till 1,500 volt, och från desamma skulle kraften fördelas till abonnenterna. Tertiärstationer skulle i de bygder, som med hänsyn till den odlade arealens storlek kunna ifrågakomma för elektrifiering, läggas på ett inbördes avstånd av c:a 7 kilometer och vardera mata ett område av c:a 3,5 kilometers radie.

Det kan av skäl, som ovan anförts, eventuellt vara lämpligt, att vattenfallsstyrelsen omhändertager fördelningsnäten till och med dessa tertiärstationer. Å andra sidan anser sig vattenfallsstyrelsen icke för närvarande böra framlägga något definitivt förslag därom, ty kraftdistributionen å landsbygden är i de landskap, som ingå i Älvkarleby kraftverks avsättningsområde, en ganska vanskelig affär på grund av den relativt ringa kraftförbrukning, man ännu kan påräkna i dessa trakter, vilka ju icke höra till de bördigaste. Ett generellt beslut i denna fråga synes först kunna fattas, då vattenfallsstyrelsen genom praktiska försök i mindre skala övertygat sig om den ekonomiska bärigheten av landsbygdsdistributionen inom Älvkarlebyverkets kraftavsättningsområde.

Med hänsyn till landsbygdsdistributionens nationalekonomiska och sociala betydelse böra likväl dessa försök snarast möjligt verkställas. Lämpligen böra de så ordnas, att vattenfallsstyrelsen låter anlägga t. ex.

ett tiotal tertiära transformatorstationer inom skilda delar av Älvkarlebyverkets avsättningsområde, därvid givetvis utväljande sådana orter, där kraftförbrukningen på grund av den odlade arealens storlek samt förefintlig mindreindustri är relativt störst. I möjligaste mån kommer vattenfallsstyrelsen att tillse, att kraften härvid kommer varje konsument, alltså även de mindre, tillgodo, för såvitt icke för densamma erfordras speciella linjer, för vilka kostnaden blir oproportionerligt stor i förhållande till förbrukningen. Nämda försöksstationer torde ganska snart klargöra, huruvida man i verkligheten har att påräkna så allmän användning av elektrisk kraft på landsbygden, att det utan förlust för kraftverket är möjligt att fortsätta med landsbygdsdistributionen. De komma därjämte att utgöra ett förträffligt åskådningsmaterial för närliggande bygder och sålunda underlätta en framtida elektrifiering av dessa.»

Det synes utskottet sålunda, som om vattenfallsstyrelsen inom de områden, till vilka styrelsens verksamhet sträcker sig, redan vidtagit åtgärder, ägnade att förverkliga önskemål, som i motionen framställts.

Andra av motionären framställda önskemål synas därjämte redan vara föremål för utredning. Den 8 sistlidne januari har chefen för civildepartementet med Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallat sakkunniga för att biträda med utredning och utarbetande av förslag dels angående erforderliga ändringar av nu gällande grunder för förvaltningen av vissa, kronan tillhöriga vattenfall, *dels ock* beträffande uppläggande av en statens lånefond för finansiering av företag, vilka avse utbyggande av statens vattenfall eller tillgodogörande av enskilda tillhöriga vattenfall, då tillgodogörandet är av mera allmänt intresse.

En viktig del av arbetet för tillgodoseende av jordbrukets och den mindre industriens å landsbygden behov av elektrisk kraft beröres dock icke av redan slutförda eller pågående utredningar, nämligen ordnande av upplysningsverksamhet rörande anläggningar av ifrågavarande slag.

Denna fråga synes utskottet förtjänt av särskild uppmärksamhet.

För en rationell och vidsträcktare utbredning av elektrisk kraft till angivna ändamål anser utskottet i likhet med motionären erforderligt, att ett praktiskt upplysningsarbete igångsättes på landsbygden. Det torde därför vara önskvärt, att av staten anställda sakkunniga konsulenter finnas att tillgå, som kunna lämna allmänheten råd och anvisningar rörande utbyggande av vattenfall, anläggande av lokala ledningsnät, inköp av motorer, upprättande och granskning av kostnadsförslag m. m.

Enligt vad utskottet inhämtat, finnas i ett flertal tyska stater av statsmyndigheterna inrättade eller understödda konsultationsbyråer, i vilkas verksamhet ingår att tillhandagå kommuner och enskilda, särskilt mindre förbrukare av elektrisk kraft, med råd och upplysningar av nu nämnd art. Utskottet tillåter sig i detta avseende hänvisa till en utlåtandet vidfogad bilaga, innefattande en av ledamoten av den elektriska inspektionen, ingenjören E. C. Ericson, upprättad promemoria.

Tanken på en dylik konsulentverksamhet för landsbygdens behov är ej heller för Sverige ny. Så hemställde svenska motokulturföreningen år 1912, att Kungl. Maj:t för 1913 års riksdag måtte framlägga proposition om anställande av statskonsulenter för motokultur, men har denna framställning, så vitt utskottet har sig bekant, hittills ej föranlett någon Kungl. Maj:ts åtgärd. Utskottet vill också framhålla vikten av att jordbrukare samt industriidkare, särskilt å landsbygden, sättas i tillfälle att inhämta erforderliga råd och anvisningar av opartiska sakkunniga, vilkas verksamhet utövas under ämbetsmannaansvar. Utskottet håller sålunda före, att önskemålet bäst främjas genom anställande av statskonsulenter, en eller flera i mån av behov, som en blivande utredning kan giva vid handen.

I händelse en sådan upplysningsverksamhet skall av staten igångsättas, torde flera utvägar givas för dess inordnande under någon redan befintlig statsmyndighet. Så kan ifrågasättas, att konsulentverksamheten nära förbindes med vattenfallsstyrelsen såsom vår främsta fackmyndighet på området. Då verksamheten i väsentlig mån skulle beröra lantbrukets intressen, torde även kunna ifrågakomma, att densamma underordnas lantbruksstyrelsen, vilken för övrigt genom den vid Ultuna lantbruksinstitut planerade elektriska försöksverksamheten torde få sitt intresse ännu mera inriktat på frågan om den elektriska kraftens utnyttjande på jordbrukets område. Det kan också ifrågasättas, att konsulentverksamheten övervakas av den under kommerskollegium sorterande elektriska inspektionen, som förfogar över ett rikt kunskapsmaterial och står i livlig förbindelse med utvecklingen på hithörande område. Utskottet har icke ansett sig hava anledning göra något uttalande om, vilken ämbetsmyndighet kan anses lämpligast bära leda den ifrågasatta nya verksamheten, emedan utskottet förmenar, att en blivande utredning skall lämna det bästa svaret härutinnan. Utskottet vill allenast uttala den förvissningen, att, huru än organisationsfrågan löses, den planerade verksamheten skall komma att stå i nära kontakt såväl med den främsta tillgängliga sakkunskapen på den elektriska kraftens område som ock med det praktiska behov å landsbygden, vilket avsikten är att främja.

På grund av vad sålunda anförts, får utskottet, med anledning av herr Ingeströms förevarande motion, hemställa,

att första kammaren måtte för sin del besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, det täcktes Kungl. Maj:t låta verkställa utredning i fråga om anordnande av upplysningsverksamhet för främjande av landsbygdens förseende med elektrisk kraft samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kan föranleda.

Stockholm den 15 mars 1915.

På utskottets vägnar:

OSKAR NYLANDER.

Vid detta ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit: herrar Nylander, Danström, von Koch, Steffen, greve Spens, Östling och J. Åkesson.

Bilaga.

P. M.

rörande statliga konsultationsbyråer.

I flera tyska stater finnas av staten inrättade eller understödda konsultationsbyråer, vilkas verksamhet till stor del består uti att tillhandagå kommuner och enskilda, huvudsakligen mindre förbrukare av elektrisk kraft med råd och upplysningar rörande de elektriska anläggningarnas anordnande, upprättande av leveranskontrakt och dylikt.

Bayerska statsregeringen har redan år 1903 inrättat tre och år 1911 ytterligare fem konsultationsbyråer i landet och i inrikesdepartementet en särskild avdelning för elektrisk kraftdistribution.

Badensiska statsregeringen har år 1912 i överdirektionen för väg- och vattenbyggnader inrättat en avdelning för vattenkraft och elektricitet, åt vilken alla viktigare rådgivnings- och uppsiktsfrågor på det elektriska området överlätas.

I storhertigdömet Hessen finnes en liknande avdelning i finansdepartementets byggnadsbyrå.

I konungariket Sachsen står en i finansdepartementet verksam elektroteknisk sakkunnig till kommunernas förfogande i och för konsultation. Dessutom har bildats en förening av Sachsens kommunala elektricitetsverk, som har upprättat en utmärkt konsultationsbyrå.

I Schleswig-Holstein har provinsialförvaltningen tillsammans med hushållningssällskapen upprättat en konsultationsbyrå i Kiel.

I Westpreussen har av provinsen inrättats en konsultationsbyrå, i vilken föreståndaren för elektrotekniska institutet i Danzig arbetar tillsammans med en på kraftverksområdet erfaren väg- och vattenbyggnadsingenjör.

I Preussen har under namnet »Beratungsverein Elektrizität» i Berlin bildats en privat inregistrerad förening, vars styrelse består av fem provinsialråd. Såsom konsulterande arbeta, förutom privata elektrotekniker, nio av lantbruksministern anställda funktionärer inom väg- och vattenbyggnadsfacket och flera kommunala tjänstemän.

Även i Württemberg finnas sådana konsultationsbyråer. Sålunda förefinnes sedan lång tid tillbaka ett ämbetsverk för vattenbyggnader; lantbruksskolan i Hohenheim har för lantbrukets maskinella utrustning erhållit till hjälp en sakkunnig i lantmannaangelägenheter; Württembergska besiktningsföreningen har utövat teknisk ekonomisk rådgivning även på det elektrotekniska området. För ett par år sedan inrättades slutligen av centralbyrån för industri och handel en teknisk konsultationsbyrå. Denna centralbyrå i Stuttgart lyder under inrikesdepartementet. Utom de fast anställda tjänstemännen har den som medarbetare

ett kollegium, bestående av ombud för industri, handel och hantverk samt representeranter för tjänstemän och arbetare i industriens tjänst. Industriinspektionen, justeringsverk samt handels- och hantverkskammare äro underställda centralbyrån. Dessutom äro vissa anstalter anslutna till den såsom lantbruksmuseet, konsultationsbyrån för byggnadsindustrien, bibliotek, kemiska undersökningsanstalten, upplysningsbyrån för industriellt rättsskydd och tekniska konsultationsbyrån. Den tekniska konsultationsbyrån är, vad beträffar allmän rådgivning, i första hand avsedd för småindustrien. Men sysselsättningen med hantverkarståndets frågor har efter kort tid nästan ovillkorligen lett in på frågan om elektrisk kraftdistribution för städer och kommuner, ty med den stora utsträckning den elektriska driften nu erhållit i Württemberg, är den elektriska motorn den lämpliga kraftmaskinen för mindre industriidkare. Det har visat sig, att i fråga om prissättning för elektrisk energi försäljaren varit i behov av råd lika väl som förbrukaren. Särskilt starkt gjorde detta faktum sig gällande i Württemberg, där talrika små kraftcentraler bedriva sina affärer på fullständigt småindustriellt sätt. Konsultationsbyrån förhandlar direkt med hantverkare och småfabrikanter såväl skriftligt som muntligt. För konsultationerna erläggas mycket måttliga avgifter.

(Ur »Technik und Wirtschaft» häft. 1, 1914, återgivet i Tekn. Tidskrift, Veckoupplagan 1914, sid. 244 o. v.)